

מעלת השבת

סגולת השבת

השבת היא מעין הברכות, והוא יסוד עולם. ויקדש אותו, כי ימשוך מן הקדש. ואם תבין דברי זה, תדע מה שאמרו בבראשית רבה לפי שאין לו בן זוג, ומה שאמרו עוד כנסת ישראל תהא בן זוגך, ותשכיל כי בשבת נפש יתירה באמת'.

רבינו בחיי שם הרחיב בביאור הברכה וקדושת היום: 'יום השביעי הוא הספירה השביעית נקראת 'עולם הנשמות', כי שם כח הנשמה ושרשה, והנה היא מעין הברכות. והנפש בימות החול דוגמת אכסנאי בלא ביתו, וביום השבת דוגמת אכסנאי בביתו, וע"כ אמר 'ויברך' כי האציל עליו ממקור הברכה, וכן 'ויקדש אותו' כי ימשוך מן הקדש'.

בספר עקידת יצחק שמות שער נה פרשת ויקהל פרט זאת: 'נמצא שהשבת הזה היא מקור הברכות והקדושות וממנה יקבלו הקדושה כל מועדי ה' המקודשים... לפי שהוא הראש לכל הימים המקודשים. ולזה קראו מקרא קדש לומר שהוא אכסנאי לשם. ומכל מקום השבת הוא מקום ומקור קדוש וברוך אשר ממנו תמשך הקדושה והברכה לכל שמכין ומזמין עצמו לקבלה... וממנה ימשך לישראל הדבקים בה כל האצילות המושפע להם בשמרם מצוות התורה. ולזאת הסבה היתה באמת השבת שקולה כנגד כל המצוות, לפי שהשבת היא סוד המדה שכל המצוות נתנו בה לישראל'.

השבת - מקור הקדושה והברכה

השבת היא שורש הקדושה בישראל, כפי שביטא רבי אליהו די וידאש בראשית חכמה שער קדושה פ"ב, קכט: 'השבת היא שורש לכל הקדושות', והיא משפיעה ממעלתה על הכל. ומהאי טעמא כתב שם פ"ו, קנה: 'שקדושת שבת היא קדושה עליונה מאד... לקנות קדושת שבת ונשמה יתירה'. ומצאנו בראשונים ובספרים ביטוי לאותה קדושה וברכה זו, כדלהן.

התוס' במסכת סנהדרין בדף לו: בד"ה 'מכנף הארץ זמירות שמענו' הביאו משמיה דהגאונים: 'שאיין בני א"י אומרים קדושה אלא בשבת דכתיב ישעיהו גבי חיות שש כנפים לאחד וכל כנף הוא אומר שירה אחת ביום בששת ימי החול, וכשיגיע שבת אומרים החיות לפני המקום רבש"ע אין לנו עוד כנף. והקב"ה משיב להם יש לי עוד כנף אחד שאומר לפני שירה, שנאמר מכנף הארץ זמירות שמענו'. זיכנו הקב"ה ממרומיו בשפע של קדושה בשבת, ואנו מציינים ומקדשים את היום בקדושה, ובכך נוטעים בנו שאיפות קודש לכל ימי השבוע. האור זרוע ח"ב שבת בס"מ מב אות ד למד מכך על החיוב לומר מזמורי ופיוטי היום, שכך איוה לה הקב"ה לשמוע את שבח ישראל ולא של מלאכי עליון.

הרמב"ן בבראשית ב, ג כתב בביאור מעלת השבת וברכתה: 'ואמת, כי הברכה ביום

כלה', כן הובא בב"ק בדרך לב: ויש לעיין מדוע קראו לשבת במושגים ובשמות אלו, 'כלה' ו'מלכה'. וביאורים שונים נאמרו בכך;

רש"י בשבת שם בד"ה 'בואי כלה' באר בטעם העניין שקראו האמוראים כך לשבת: 'הכי קרי ליה לשביתת שבת, מתוך חביבות'.

אך במדרש רבי דוד הנגיד, בנו של רבי אברהם בן הרמב"ם פרשת ויקהל באר שמושגים אלו נקבעו בשל ביטויי היום: 'ונקראת כלה, מפני שנכללו בה מעשה בראשית... ונקראת מלכה על שם מלכותך מלכות כל עולמים'.

בפירוש הרמב"ן שמות כ, ח הביא שיסוד מושגים אלו מבוסס עפ"י הסוד: 'במדרשו של רבי נחוניא בן הקנה הזכירו עוד סוד גדול בזכור ושמור... הזכירה ביום והשמירה בלילה, וזהו מאמר החכמים שאומרים בערב שבת באי כלה באי כלה, באו ונצא לקראת שבת מלכה כלה, ויקראו לברכת היום קדושא רבא, שהוא הקדוש הגדול, ותבין זה'.

רבנו בחיי בשמות טז, כב באר סוד זה: 'והנני מגלה סוד אשר הסתירו חכמי האמת בג' סעודות וארמזנו לך בכאן, ואומר, כי סעודה ראשונה היא סעודת הלילה היא מדת שמור, ונקראת בשם מלכות, ומזה האירו רד"ל את עינינו שהיו אומרים בערב שבת, באו ונצא לקראת כלה שבת מלכתא, ואמרו באי כלה באי כלה. ועל כן הזכיר תחלה 'אכלוהו היום', כי מלת אכלוהו מלשון כלה ואין מקדשים את האיש כי אם את האשה. סעודה שניה היא של שחרית והיא רמז למדת יסוד... סעודה שלישית היא של מנחה והוא חתימת היום... והם סעודות לנפש בחיים האמתיים בתענוג הקיים והנצחי'. ושנה ובאר

האלשיך הק' בראשית ב, א הוסיף שקדושה וברכה זו משפיעה גם על נפש האדם: 'הלא ידוע כי מקדושת שבת נשפע שפע קדושה לעולם, ועד ממהר נפש יתירה לאדם... כי בו הושפע בה שפע להתקיים ולנוח מלהיותה הולכת ונפסדת. וזה יאמר היה העולם חסר מנוחה, באה שבת והשפיע שפע קדושה בכל מה שנברא, והיה השפע ההוא לעולם כנפש בגוף האדם'.

השל"ה הק' בסידור, ליל שבת כתב לגבי מנהגי השבת, שמכוונים לזמנים אלו, משום שאלו זמני ברכה: 'הם (צינורות השפע) פתוחים ומריקים שפע וברכה מהבריכה העליונה, מראש כל הכתרים'.

ואפשר, שמהאי טעמא אמרו שהשבת הינה משמות ה'. הבן איש חי שנה ראשונה פרשת ויצא אות טז כתב: 'ויזהר במרחץ שלא יזכיר שם אדם הנקרא שלום... וכן לא יזכיר שם שבת, דאיתא בזוה"ק שבת שמא דקב"ה', וכ"כ בשו"ת רב פעלים ח"ד, סוד ישרים סי' טז: 'שבת שמא דקב"ה', ובסידורו של שבת ח"א ו, ג הביא רמזים בעניין.

השם הוא המייצג ומבטא את מי שנושא אותו. השבת מבטאת את הרצון של הקב"ה בבריאה, את השלמות של הבריאה כולה, ולכן היא שמו של הקב"ה. ואפשר שמשום כן הבין המהר"ל בתפארת ישראל פרק מ' שמשמעם זה ניתן להתקשר להשי"ת ע"י השבת.

השבת נקראת כלה ומלכה

איתא במסכת שבת ב"ק קט: 'רבי חנינא מיעטף וקאי אפניא דמעלי שבתא אמר בואו ונצא לקראת שבת המלכה, רבי ינאי לביש מאניה מעלי שבת, ואמר, בואי כלה בואי

השבת, ומפני שהוא זמן קדוש, יש לעולם חבור על ידו בו יתברך. ולכך נקרא השבת 'כלה', שהיא עומדת להתחבר בבעלה, וזהו השלמת העולם בודאי. ולכך מדמה דבר זה למלך שעשה חופה וסיידה וכיידה, והיה חסר כלה שתכנס לחופה להתחבר בבעלה. כך מה היה לעולם חסר, שבת, שהשבת הוא החבור בו יתברך... כי מלאכתו, שהוא העולם, כלה ביום השבת, שקנה החבור הקדוש והדבוק העליון. וזהו גמר מלאכת העולם'.

ניתן להבין זאת עפ"י מאי דאיתא במדרש בראשית רבה פרשת בראשית פרשה יא בשם רבי שמעון בר יוחאי: 'תני ר"ש בן יוחאי, אמרה שבת לפני הקדוש ברוך הוא, רבש"ע, לכולן יש בן זוג ולי אין בן זוג. א"ל הקדוש ברוך הוא, כנסת ישראל היא בן זוגך, וכיון שעמדו ישראל לפני הר סיני, אמר להם הקב"ה, זכרו הדבר שאמרתי לשבת כנסת ישראל היא בן זוגך, היינו דבור זכור את יום השבת לקדשו'. ובאר המהר"ל בתפארת ישראל פרק מד בביאור שידוך זה: 'כי ישראל הם נבדלים מן האומות, והשבת נבדל משאר הימים... ולכך הם בעצמם מזדווגים ומתחברים יחד. וזה שאמר שמור את יום השבת לקדשו, שלא לעשות מלאכה בשבת, שהוא קדוש ונבדל משאר הימים, וזכרת כי עבד היית במצרים ויפדך משם. וכבר בארנו כי מה הוציא השם יתברך את ישראל מבית עבדים, ששם היו עבדים, דבר זה מורה שהיו נבדלים בקדושה מן האומות החמרים... לכך נתתי לך השבת, שהוא נבדל גם כן מן ימי החול, אשר בהם המלאכה. והשביתה מן המלאכה היא קדושה נבדלת,

כן בספרו שולחן של ארבע שער א: 'וטעם של סעודות שבת, כנגד שלש מעלות עליונות שהן שלש סעודות אשר לנפש בחיים הנצחיים האמתיים, הנקראים חיי העולם הבא וצרור החיים. ראשונה מדת שמור שהיא המלכות, והיא הכלה, ולכך נקראת שבת כלה. וזה שאמר בואי כלה... כנגדה אנו עושים קדוש בליל שבת על היין. שניה מדת זכור, שהוא הרחמים כנגדה אנו עושים קדוש ביום, והוא הנקרא קדושה רבא שהרי הלילה שמור והיום זכור שהוא הרחמים, וזהו כי שבת היום לה'. שלישית, המקור העליון הנקרא אין... וזהו היום לא תמצאוהו בשדה'.

מהמהר"ל בתפארת ישראל פרק מ נראה ביאור נוסף בביאור המושגים 'כלה' ומלכה': 'דע, כי השבת קראו חכמים בשם 'כלה', וקראו אותו גם כן בשם 'מלכה', וכמו שאמרו ז"ל 'בואי שבת כלה מלכתא'. וזה כי השבת יש בה שתי בחינות; האחת, שהיום מבורך מצד עצמו, ולכך נקרא 'כלה', שהכלה יש לה ברכה. הבחינה השנית, שהשבת מקודש נבדל משאר הימים, ודבר זה מדרגה בפני עצמו מה שהוא מקודש נבדל משאר ימי החול. ולכך נקרא 'מלכתא', שהמלכתא היא נבדלת משאר בני אדם. שזה הוא ענין המלך, שהוא נבדל משאר בני אדם, ואינו נכלל עמהם. וכנגד אלו ב' הדברים אמר הכתוב 'ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו', קרא אותו שהוא מבורך, ושהוא מקודש'.

והביא המהר"ל ^ס בביאור נוסף בביאור מושגים אלו: 'ומה ענין כלה לשבת. אבל העולם הזה, על ידי שבת יש לעולם חבור בו יתברך. כי שאר ימים אינם מקודשים כמו

על כן צוה ה' אלהיך את השבת, כי השבת הוא בן זוגך לגמרי'.

וכך באר ר' צדוק הכהן מלובלין אור זרוע לצדיק ב"ת רבתי ובי"ת זעירא, עמו' לא: 'כי לכל מורכב ונברא יש גם כן כח מרכיב בהכרח, ושבו הוא משתוקק ורודף להרכיב ולהשפיע. ולפי ששבת הוא מנוחה וביטול הפעולות, אם כן אין לו מורכב להרכיב. ולזה אמרה, לכל יש בן זוג שהוא כח הרכבה כמו שאמרנו למעלה, ולי אין בן זוג. והשיב, כנסת ישראל יהיה בן זוגך, כי הם מקבלים השפעה מיום השבת'. השבת במימדי הזמן וישראל מבטאים את אותו עניין - הקדושה שנמצאת בתוך העולם הזה המגושם.

בספר עקידת יצחק שמות שער נה פרשת ויקהל הוסיף: 'ועל זה הענין אמר רשב"י... כנסת ישראל יהיה בן זוגך. כי התורה והמצוה הוא זווג אמתי אל המצוה בלי ספק, כי לא יצויר מציאות זה בלא זה מכח ההצטרפות כי במדה הזאת נצטוו ישראל במצוות ובה יושפעו בשמרם עקב רב. ולזה קדמה שבת לכל המצוות באומרם שבת ודינין במרה איפקוד, ועל הזווג הזה גם כן אנו מקבלים פני שכינה בכל שבת ושבת ואומרין בואי כלה שבת מלכתא, כי הכלה הזאת היא סוד השבת אשר בו אהבת כלולותיו של הקדוש ברוך הוא עמנו'. הרי שהכינוי 'כלה' הינו ביטוי למיוחדות הזיווג והקשר של השבת עם השכינה ועימנו.

המהרש"א בחידושי אגדות בשבת שם באר על פי מדרש זה שלא בכדי קראו לשבת במושגים אלו של 'כלה' ו'מלכה' בדווקא: 'השבת גופיה היא כנשואה לישראל, אבל

בפניא דמעלי שבתא, היא כהכנסת כלה לחופה. וכמו שע"י הקדושין בהכנסתה לחופה נעשית הכלה נשואה, כן השבת בהכנסתו בקידוש היום נעשית כנשואה לישראל. וקראה מלכתא, שהיא כלת המלך, דכל ישראל בני מלכים הם'. ובכך עמד על הבדלי המנהגים של האמוראים: 'ולזה אמר ר"ח בפניא דמעלי שבתא, דהיינו בע"ש קודם כניסתה, בואו ונצא לקראת כו', דדרך החתן לצאת לקראת הכלה, כמ"ש ה' מסיני בא יצא לקראתם כו' כחתן היוצא להקביל פני הכלה... ואמר דרבי ינאי מדה אחרת היתה לו שלא אמר נצא לקראתה, ואדרבה הוה קאי ועומד במקומו, והיינו דבכניסתה אמר בואי כלה כו'. שהכלה תבא אליו כדרך הכלה אחר כניסתה לחופה, שתבא מבית אביה לבית בעלה. ולזה כפל הענין, בואי כלה בואי כלה, דר"ל בואי כלה לחופה ואח"כ בואי כלה לבית בעלך' (ראה בביאור הגר"א בסי' תקכט בסעי' א' אחר שהביא דברי הרמב"ם על מצוות השבת: 'ור"ל עונג הוא בשבת עצמו, וכבוד הוא בע"ש וכן כסות נקיה ע"ש'. הרי שכבוד שבת הוא לפני בא השבת, ועונג הוא בשבת עצמה).

לכך שהשבת נקראת כלה ובן זוג לישראל יש משמעות להנהגות היום, כמובא בשם זוהר חדש מגילת רות דף מב: 'בשבת דכתיב לדרתם מ"ט. מפני שכיון שקידש היום, דירתם של ישראל צריכה להיות בנר דלוק ושלחן ערוך [ומטה ממוצעת] ודירתן מתוקנת כדירת חתן לקבל בו הכלה, ומאי ניהו שבת היא כלה. ולעולם אין מכניסין אותה אלא בדירה מתוקנת לכבודה כפי הראוי לה. וע"ד כתיב לעשות את השבת וכתוב לדרתם להכניס בה כלה קדושה

שמחת החתן עם הכלה. תפלת מוסף, שני כבשים ושני עשרונים סולת מנחה בלולה בשמן ונסכו, הרי בשר ולחם ויין ושמן, כנגד סעודת החתן. תפלת מנחה, אתה אחד, כנגד בעילת מצוה שמתייחד החתן עם הכלה. ערבית של מוצאי שבת, הבדלה בחונן הדעת, כנגד החתן שחייב לפרוש מן הכלה מיד אחר בעילת מצוה, שהיא בעילה ראשונה, עד מלאת שבעה ימים'.

בסדר היום סדר קבלת שבת הוסיף: 'ויש מי שאומר שז' פעמים בואי כלה עולה במ"ק כמנין שכינה, ומתפלל שלא יזוז שכינתו מעלינו ומעל עמו ישראל, ואף על פי שאין אנו כדאים, הוא שוכן בתוך עמו ישראל... וצ"ל בערבית בניגון וקול זמרה לשמחת הכלה הבאה אלינו נפש יתירה, וראוי לשמח אותה ואותנו בכל דבר הבא על ידינו'.

השל"ה במסכת שבת פרק תורה אור ס"ק צה כתב שיש השלכה לכך שהשבת נחשבת כ'כלה' בדיני הקידוש ומעלתו: 'וסוד הקידוש של ליל שבת, אמרו הקדמונים ז"ל שצריך להיות האדם בעמידה באותו קידוש מפני שהוא קדושת כלה הידועה, לפי ששבע הברכות של הכלה הם בעמידה בשעת קדושיה, והכל עומדים לכבודה, כל שכן לכלה העליונה הכלולה בכל יופי, שאנו צריכין לעמוד בשעת קדושיה לכבודה, על אחת כמה וכמה. ואל יהא הענין הזה והדבר הזה קל בעיניך, כי הענין גדול ועמוק הוא, כי הכלה מתקדשת ומתייחדת עם המלך ה' צבאות, כי הקידוש שאנו מקדשין, יש בו ל"ה תיבות כדי להשלים ע"ב שמות שהכלה מתעטרת בהם, ויכלו יש בו ל"ה תיבות, כדי להשלים על היין

לדירתה ולהיות בתוכה. בשעה שקידש היום וכלה זו באה ואינה מוצאה דירה מתוקנת ושולחן ערוך ונר דלוק, כלה זו אומרת אין דירה זו מישראל'.

האבודרהם מעריב של שבת באר שעפי"ז סידרו את תפילות השבת: 'וי"ל מפני ששבת נקראת כלה והקב"ה נקרא חתן תקנו אתה קדשת על שם הקדושין שנותן החתן לכלה. ואח"כ ישמח משה על שם שמחת החתן בכלה. ואח"כ מוסף על שם התוספות שמוסיף החתן על כתובת הכלה, או אי נמי על שם שמקריבין קרבנות כעין סעודות מצוה. ואח"כ אתה אחד, על שם שמתייחד החתן עם הכלה'.

במנורת המאור פ"ב תפלות של שבת כתב שיש משמעות רבה לכינוי השבת כ'כלה', שכן במהלך השבת אנו עוברים תהליך כנישואי ה'כלה': 'גרסינן במדרש השבת דומה לכלה. מה כלה זו באה לחתן נאה ומקושטת ומבושמת, כך השבת באה להן לישראל נאה ומקושטת, שנא' וביום השביעי שבת וינפש. וסמיך ליה, ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו. ככלתו כתי', מה כלה נאה ומקושטת, אף שבת נאה ומקושטת. מה חתן זה לבוש בגדי תפארתו, כך אדם בשבת לבוש בגדי תפארתו. מה חתן זה מעונג כל ימי החופה, כך אדם מעונג בשבת. מה חתן זה יושב בטל ואינו עושה מלאכה, כך האדם בטל בשבת. ולפי' חכמים וחסידים הראשונים קוראים לשבת כלה. ורמז לדבר מתפלות השבת. תפלת ליל השבת, אתה קדשת, כנגד הקדושין שמקדש בהן החתן לכלה. תפלת שחרית, ישמח משה, כנגד

סק"ט בשם שו"ת הלכות קטנות ח"א סי' נב הביאו: 'ראיתי בתיקונים שמצריך עשרה לקבלת שבת, וטוב הדבר אם אפשר. וגם מצאתי סמך שאומרים בו בואי כלה, וברכת חתנים בעשרה, ואחז"ל כנסת ישראל היא בן זוגך'. אומנם מדברי סדר היום נראה שנוהגים כן משום קבלת פני שכינה: 'כשיוצא לקבל שבת אם יש עמו חבר או תלמיד שיהיו ב' או ג' הוא טוב ויפה, וברוב עם הדרת מלך', והיעב"ץ בסידורו כתב שעדיף בכיהכ"נ ובציבור וברוב עם, מאשר שיצא לחוץ כמנהג האריז"ל. והרב יחיאל גולדהבר במאמרו בקובץ בית אהרן וישראל שנה יא גליון ו (סו) בעמ' צה העלה, שיתכן ולהכי אמר רבי שלמה אלקבץ בפיוט, 'לכו ונלכה', מלשון התאספות והתקבצות בעת קבלת פני שכינה. (ברם בחזו"א אר"ח סי' לח סק"י מבואר שטעם ההנהגה לאומרו ברבים הינו משום פרסומי ניסא: 'זהא דבעינן יחד דבזה איכא היכרא ופרסומא מלתא טפיה, וכן קו"ר (בקול רם) ומעומד, ול"ק משה"ק מ"א מדין עדות דא"צ יחד, דהכא לא מנכרא מלתא אלא יחד').

נפק"מ נוספת בהאי טעמא ששבת נקראת כלה, אמרו בדין מנהגי מוצאי שבת, שיש ללוותה בזמירות ובסעודה כליווי כלה, ובאורחות חיים סדר מוצ"ש כתב שלכן אומרים אז אין כאלוקינו ופיטום הקטורת: 'ויש מקומות שנהגו לומר אין כאלוקינו ופיטום הקטורת... שהשבת נקראת כלה ודרך לבשם הכלה, ובשבת שהוא יום חופתה אינה צריכה בשמי' לפי ששמחת חופתה משמחת יותר מכל בשמים שבעולם, ובמוצאי שבת אנו מבשמים אותה בפיטום הקטורת כל ימי השבוע, לפי שהכלה צריכה להתבשם כל ל' יום אחר חופתה, ולפיכך צריך לאמרו בכל יום עד השבת שהוא יום חופתה'.

שם ע"ב שמות של הקדוש ברוך הוא להתעטר בהם בהכלה הכלולה. וכן 'ויכלו' בגימטריא ע"ב. ואם תאמר, שמו יתברך ויתעלה ע"ב, ואתה אומר ע' ולא יותר. תדע לך, כי העיקר הוא סוד ע' שמות, והשנים הם מעידים נאמנים אף על פי שאין נכנסין במנין, כענין הסנהדרין שהם ע' סנהדרין ולא יותר, אבל שני סופרים שיושבין לפניהם, והם עדים, נכנסין עמהם במנין, כמו כן בכאן, שתי ברכות שהן בכאן, ברוך אתה ה'... בורא פרי הגפן, ברוך אתה ה'... אשר קדשנו כו', ברוך אתה ברוך אתה שתי פעמים, רמז לשני עדים שחותמים בשמו יתברך שהוא ע', להתעטר בהם הכלה התמימה, ועולה הכל לסוד ע"ב שמות, ועל כן אל יקל בעיניך לעמוד מפני קדושי הכלה, לכבוד השם יתברך ולכבודה'.

בכך שמוגדרת השבת בן זוג ויש בשבת כמעמד נישואין, יש לבאר מדוע דרושה התשובה והכפרה בהכנס היום, כמש"כ במסכת שבת ב"דף ק"ט: 'שני מלאכי השרת המלוין לו לאדם מניחין ידיהן על ראשו ואומרים לו וסר עונך וחסאתך תכפר'. שהרי חתן מוחלים על כל עוונותיו וע"כ מחוייב בכפרה.

מהאי טעמא שהשבת הינה זיווג החתן והכלה, כתבו חכמי האמת שיש לומר קבלת שבת במניין, כדין הקידושין. הט"ז בס"י רסח סק"ה כתב: 'ועדה שלימה בעינן להעיד להקב"ה דהיינו עשרה', וכ"כ הפרמ"ג משבצ"ז שם סק"ה כתב שיש לומר ויכולו בעשרה, משום שהיא עדות להקב"ה: 'כמו ונקדשתי בתוך בני ישראל'. ולא בארו מה כלול בעדותם.

בליקוטי מהרי"ח וקצות השולחן סי' עז

מעלינו ומעל עמו ישראל, ואף על פי שאין אנו כדאים, הוא שוכן בתוך עמו ישראל'. וכ"כ במקור חיים לרבי יאיר בכרך סי' רס. אך החמדת ימים עמ' מב כתב שאין לומר יותר מג' פעמים, וכל המוסיף גורע. בספר יסודי ישורון מערכת קבלת שבת עמ' 262 כתב, שמדברי המהרש"א בב"ק לב. נראה שדי לומר ב' פעמים. ומנהג הגאון החכם צבי שהיה שוחה פניו לצד שמאלו, שהוא כנגד ימין השכינה, ובפעם השניה היה שוחה לימינו, וכשאומר בואי כלה פעם ג' היה משתחוה לפניו ואמרו בלחש.

השבת - המרכז והמשפיע לכל

מצאנו מקורות רבים לכך שכל המציאות העולמית יונקת מכח מעלת וקדושת השבת.

את משמעותה של השבת שהיא יסוד השבוע, השווה השל"ה הק' בחולין פרק תורה אור לקנה האמצעי של המנורה במקדש: 'כדמיון צורת המנורה, שלשה קנים מצד זה ושלשה קנים מצד זה, וגוף המנורה באמצע, וכל ששת הקנים פונים לגוף המנורה ויונקים ממנה, נר שבת הוא גוף המנורה'. כך שאור קדושת השבת מאיר את הפרוזדור מאור הטרקלין.

הראשית חכמה שער הקדושה - פרק שני כתב: 'ושמעתי מפי מורי ע"ה שעל זה אמרו ז"ל: 'ההולך במדבר ואינו יודע מתי יום שבת - מונה שבעה ימים מיום שנתן אל לבו שכחתו ומקדש שביעי שעושה קידוש והבדלה' (לשון המחבר בשו"ע או"ח סי' שדמ), הרי בפירוש כי הותר לו לעשות שבת אף על פי שבאמיתות אינו שבת, והיינו מטעם, כי הנקודה האמצעית שהוא השבת הולך עם כלם להשפיעם, וכל

הבן איש חי שנה שניה פרשת וירא סק"ג כתב שבעת אמירת 'בואי כלה' מקבל תוספת נפש: 'בליל שבת יש לאדם שלשה מיני תוספת שבת, הא' תוספת נפש, וזה נעשה בעת קבלת שבת באומרו באי כלה, והב' תוספת הרוח, וזה נעשה בעת שאומרים ברכו קודם ערבית, והג' תוספת הנשמה, וזה נעשה בעת שאומרים ופרוס עלינו... דהיינו שהם מצד המלכות שזמן עלייתה הוא בליל שבת... ולכן בעת קבלת שבת באומרו בואי כלה וכו' שהוא עיקר קבלת שבת, תכוין לקבל תוספת הנפש, ובאמירת ברכו תכוין לקבל תוספת הרוח, ומפורש בסידור רבינו הרש"ש שקבלת תוספת הרוח תהיה בעניית ברכו, דהיינו כאשר עונה ואומר ברוך ה' המבורך לעולם ועד'.

כן הביא רבי אברהם הלוי בסוף תקוני שבת שישנה התעלות אישית באמירה זו: 'אם לא יאמר בואי כלה, לא תבא לו נפש יתירה, עד שיאמר ברוך מקדש השבת'. וכן רבי יצחק דמן עכו בספרו מאירת עינים יתרו עמ' קלו השיב לתמיהה מדוע אומרים: 'ופרוס עלינו סוכת שלומך', אחר שכבר פרוסה והקדושה חלה מבעוד יום. והשיב לו, שאנשי כנסת הגדולה תיקנו לאמרו: 'מפני עמי הארץ שאין יודעין סוד השבת עד"ה (על דרך האמת) ואין בהם חכמה לומר בואי כלה בואי כלה מבעוד יום עם כוונת האמת'.

בתיקונים תיקון יח מובא לומר בואי כלה ב' פעמים. ובשער הכוונות בדף סו כתב לומר פעמיים 'בואי כלה' בקול, ופעם שלישית בלחש. ובסדר היום סדר קבלת שבת כתב: 'ויש מי שאומר שז' פעמים בואי כלה עולה במ"ק כמנין שכינה ומתפלל שלא יזוז שכינתו

בלי נקודה אמצעית, וזהו סוד ששת ימי חול ויום השביעי קדש' (ראה שם בראשית חכמה שכתב עפ"י ענין הזכרת יום השבת בכל יום: היום יום ראשון בשבת, שני בשבת).

השבת הוא היום הקדוש וגם יום הברכה, ויברך ויקדש. הקדושה שמתגלה ביום השבת היא המקור לכל ההתקדשות שבימי המעשה.

נשמה יתירה - רוחנית או גשמית

הגמ' במסכת ביצה בדרך טז. מבארת שבשבת שורה על האדם נשמה יתירה: 'דאמר ר' שמעון בן לקיש נשמה יתירה נותן הקב"ה באדם ערב שבת, ולמוצאי שבת נוטלין אותה הימנו שנאמר שבת וינפש. כיון ששבת, ווי אבדה נפש'. במחזור ויטרי סי' קצא כתב שכל הנעשה בשבת הינו כפול, ובכלל זה כתב שתי נשמות. וכ"כ ספר שבולי הלקט ענין שבת סי' קל: 'שבשבת יש באדם שתי נשמות ובמוצאי שבת ניטלת ממנו נשמה אחת ונשאר חלוש'. בדעת זקנים מבעלי תוס' כי השא על הפסוק וביום השביעי שבת וינפש, כתב כי אלו סופי תיבות 'שתיים'. והלבוש בסי' רפא כתב כי מהאי טעמא: 'מוסיפין נשמת, מפני הנשמה יתירה שיש לאדם בשבת'. בשערי תשובה סי' ש סק"א כתב שנשמה זו טמונה עד מוצאי שבת בחצות: 'מהר"מ זכותא בתשובה סי' ל' שקיבל בשם האר"י דצ"ל שאסור לומר וידידי במ"ש עד שיעבור חצות לילה, כי ע"ח יש קדושת שבת'.

המאירי בהקדמה לבית הבחירה עמד מהות עניין הנשמה ה'יתירה', ותמה ע"כ: 'ענין נשמה יתירה יש בו באדם בשבת ולמוצאי שבת נטלה הימנו, ואף על פי שהדברים

יום ויום יש בו מקצת שבת, ולכן בכל יום ויום אינו עושה מלאכה יותר מכדי פרנסתו מפני שכל יום הוא ספק שבת'.

הראשית חכמה שם, לפני הנ"ל פרט העניין: 'שכל הימים יונקים מיום השבת, שיום השבת הוא נקודת המרכז שעליה תסוב עגולת הששת ימים... נמצא השבת שורש לכל ששת ימי השבוע, ולכך בכל יום ויום חייב להשפיע בו מקדושת שבת כמו שיתבאר, ולטעם זה דקדק הרשב"י ע"ה בלשון... שאמר 'ימי השבת דאינון ימי השבוע קיימין לישראל' - הרי שקראן 'ימי השבוע', ו'ימי שבת', והטעם כדפירשנו, כי הנקודה שהיא השבת מתעלמת בימי השבוע, ולכן הם נקראים ימי השבת. וכן מצאתי שכתב הר' יוסף גיקטיליי"א ע"ה שיום שבת הוא נקודת מרכז לעגולה, זה לשונו: 'הבריאה כולה וכל הנמצאים שברא הקדוש ברוך הוא - כלם סוד גלגל, והכל ברא בנקודה אחת היא סוד שבת, והיא סוד מציאות עין כל גלגל, ובהמצא השבת שהיא סוד נקודת כל גלגל נמצאו ששת ימי החול סביבותיה והשבת באמצע נקראה קדש אין לה בן זוג, והיא מקור כל השפע וכל הטובה לעגולה, ואין לך גלגל שאין בו סוד שבת וששת ימי החול כולם חוזרים בעגולה בשיעור מוכרח, עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע, כי כפי שיעור הנקודה האמצעית כך ששה שעורים כמותו סביב העגולה, וכולם נקראים חלל העגולה, ונקרא חלל על לשון חלול, ולשון חילול מלשון חלל, וכולם לשון אחד, כי בהסתלק עין האמצעי נמצאו כלם חלולים ומחוללים וחללים, כי ימצא חלל שכבר יצאה נשמתו ממנה ונמצא הגוף חלול

ששבת ווי אבדה נפש. כלומר אבדה הנפש היתירה'. וכן באר הרשב"א בשו"ת ח"ג ס"ו רצ: 'וי"מ, נשמה יתירה דהיינו המנוחה והעונג שהנפש מוצאה בשבת, כאלו היא נשמה יתירה. וכשעובר ממנו ונכנס בימי הטורח והענוי, כאלו אבדה ממנו נשמה יתירה, והוא נחלש. ולפי פירוש זה, בשבת הוא שנתוספה בו נשמה, מפני שהוא יום מנוחה, ואפילו ממלאכת אוכל נפש, מה שאין כן ב"ט'.

כן הבין בשו"ת גינת ורדים א"ח כלל א סי' ה: 'ותו דטעם נשמה יתירה, מלבד מה שפירש רש"י שדעתו מתרחבת לאכול ולשתות יש עוד פירושים אחרים כתבם האבודרהם. שיום א' חלוש מכל ששת הימים ולפיכך צריך ריחני לחזק הנשמה. וי"מ שנשמה יתירה היא המנוחה והעונג כו', וכשנכנס לימי הטורח והענוי. והראב"ע פירש כי בשבת יתחדש בגופות יתרון כח, ובנשמה יתרון השכל וכו'. וחכמי האמת ז"ל ג"כ האריכו למעניתם טוב טעם ודעת. נמצא דלהני פירושי דמפרשי בנשמה יתירה, שפיר שייך לברך על הבשמים אף במוצאי י"ה"כ שחל להיות במ"ש'.

אומנם בקובץ זכור לאברהם תשס"ד עמ' תשעז-ח הקשה על ביאורו של רש"י הנ"ל: 'הנה מדברי רש"י כאן וכן בתענית נראה שענין הנשמה יתירה הוא ענין גשמי, אך בזוה"ק נראה דהוא ענין רוחני, דבזוה"ק ח"ב ד' ר"צ ע"ב מקשה על לימוד חז"ל "וינפש", ווי אבדה נפש", לכאורה צריך לומר "וי אבדה גופא", ומבאר שיש נפש רוחנית ולא גשמית, וזה הכונה שכל ישראל מתעשרין בשבת, ורוח זו שורה במשך השבת ומסתלקת במוצאי שבת'.

נראים בתחלה דברי הבאי, הם אמת ודבריהם אמת. וכבר פירש בו זולתי, שבאה מלת יתרה ליתרון מעלה לא ליתרון מספר, כאלו אמר נשמה פנויה ומרווחת להתבודד על דרך נכון, לא יבלבלהו דבר. אבל אצלי לבאר יתרה ממש ליתרון מספר, וכמו שכתוב בקצת הספרים להדיא, שתי נפשות יש לו לאדם בשבת, ולמוצאי שבת ניטלה אחת מהן'.

מצאנו בראשונים ביאורים שונים במהות הנשמה היתירה, אם הינה רוחנית או גשמית;

הרמב"ן שמות כ, י כתב: 'ברך ה' היום הזה וקדשו, שזימן אותו לקבל בו הנפש תוספת חכמה יותר מכל הימים'. וכ"כ הספורנו שם כתב: 'ברך ה' את יום השבת. בנפש יתירה, והיא הכנה יתירה לעבודת האל יתברך'. כיוצא בזה, עולה מדברי השיטה מקובצת בכיפה בדף טז: 'ושכרו נשמה יתירה, פירוש ועל זה חל עליו שפע אלהי ושכל יותר לעסוק בתורה ולעיין במעשה ה'.

אך רש"י במסכת ביצה דף טז. באר: 'נשמה יתירה - רוחב לב למנוחה ולשמחה, ולהיות פתוח לרוחה, ויאכל וישתה ואין נפשו קצה עליו'. כן עולה מדברי רש"י במסכת תענית דף כז: 'נשמה יתירה - שמרחיבים דעתו לאכילה ושתיה'. כן מבואר ברבינו חננאל בתענית בדף כח. שבאר כך: 'ר' שמעון בן לקיש אמר מפני נשמה יתירה שנתנת לאדם בשבת כדי לאכול ולשתות ולשמוח ולהתענג כגבור בשתיית היין, ואם אין בו כח גדול אין בו יכולת לשתות. ובמ"ש ניטלת מן האדם. ונשתייר תשוי כח לפיכך אין בו יכולת. כדכתיב שבת וינפש. כיון

הרבה מאוד יותר מן הראוי, מבטלין התורה, אשר על זה נתנה לנו נשמה יתירה בשבת, והרי הם כאילו איבדו הנפש הזאת, הואיל והיא יושבת אצלו בטילה ממלאכה, מלאכת השמים'. וכ"כ בראשית חכמה שער הקדושה פ"ג באר: 'ואחר שיום שבת הוא קדוש מפני שהנשמות מתוספות בו, ראוי לעשות עיקר מהנשמה המתוספת לקדשה בקדושתה העליון בכל מיני קדושה. וקדושת המחשבה למעלה מכלן, כי היא סוד הנשמה היתירה המתוספת למעלה ממקום הקדש. ולכן העיקר שתהנה הנפש יתירה הוא, מכוונת התפלה וחדושי תורה'.

האור החיים הק' בראשית ב, ב באר שהשבת הינה בריאה, שה' ברא את 'נפש העולם', וזה סוד אמרו 'וביום השביעי שבת וינפש', דכיון ששבת, כלומר שבא שבת, אז 'וינפש' נשפע שפע חיוני בכל הנבראים, כי קודם השבת לא היה נפש לכל הנבראים, והיה העולם רופף ורועד עד שבאה שבת ונתקיים העולם ונתיסד, ומביא מהזוהר תזריע מד, א שזה טעם מילה בשמיני ושלא להקריב קרבן עד יום השמיני, כדי שיעבור עליו שבת ויהיה בעל נפש. להבנה זו, בשבת מקבלים חיות וכח קיום קבוע. כן מבואר בריקאנטי בראשית ב, ג: 'ספר הבהיר ברית מילה מכריע, ואשתו שהיא בת זוגו, ובעבור כי שבת הוא יסוד הנשמות, על כן אמרו רבותינו ז"ל שיש לו לאדם נפש יתירה בשבת. ספר הבהיר וביום השביעי שבת וינפש, מאי וינפש מלמד שיום השביעי מקיים כל הנשמות שנאמר וינפש. דבר אחר, שמשם פורחות כל הנשמות שנאמר וינפש'.

יתכן והכוחות מקבילים ומתווסף הכח הטבעי והרוחני כפי שנשמע מהאבן עזרא בראשית ב, ג: 'ויברך אלהים פירוש ברכה תוספות טובה, וכיום הזה תתחדש בגופות דמות כח בתולדות ובנשמות כח ההכרה והשכל'. הגם שבפירושו על שמות פ"כ פסוק ה כתב: 'כי השם קדש זה היום וזימנו לקבל הנפשות תוספת חכמה יותר מכל הימים... והנה השבת נתנה להבין מעשי השם ולהגות בתורתו... כל ימי השבוע אדם מתעסק בצרכיו, והנה זה היום ראוי להתבודד ולשבות בעבור כבוד השם, ולא יתעסק לשוא'. הרי ששני הכוחות מתעלים.

השל"ה הק' סוכה פרק נר מצוה באר בביאור הדברים: 'וזהו תכלית כוונת השם יתברך, בנתינת נשמה יתירה באדם ביום השבת, ולא להתענג בתענוג הגוף בלבד, כמו שחשבו קצת, שנתן לאדם נשמה יתירה ביום השבת, כדי שיאכל אכילה יתירה יותר מימי החול, זה אינו, כי אין טבע הנשמה לאכול ולשתות, ואין לה הנאה מזה כלל, כי אם בתורת ה' חפצה והנאתה, ובה תתעלה ותתענג. על כן נתן לאדם הנשמה יתירה בשבת, כדי שיהיה הלב פתוח לרווחה ביום השבת, שהוא מוכן לזה, מצד שהוא פנוי מכל מחשבה ומלאכה כדלעיל בסמוך. וכל האוכל ושותה ביום השבת, יותר משנצטוה עליו בענין שנמשך מזה ביטול תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו, כי איבד נפש אחת, רצה לומר, הנשמה היתירה שנתן בו, כדי ללמוד וללמד ביום השבת ביתר שאת וביתר עז מבשאר הימים. וזהו שדרשו שם 'וינפש', ווי אבדה נפש, רצה לומר, ווי לאותן הבריות שמאבדין הנפש. כי מתוך שאוכלים ושותין

בסידורו של שבת ח"א שורש ה ענף ג באר טעם חיוב התענוג בשבת: 'שביום השביעי, אפילו (דין) ה'לכם' שהוא אכילה ושתייה הגשמיות הוא קודש ועולה למקום הקודש. והכל באופן שבארנו שיהיה אוכל לשם זה ואז שכרו גדול כפול ומכופל עד בלי שיעור וערך לפי ערך התענוג. והנ"ר שמגיע לצור העולמים ב"ה מזה וכל העולמות הקדושים... אשר על כן כל אדם צריך לנהוג שמחה גדולה בשבת, ולבלי להראות בו שום עצבות ודאגה כלל, רק להתענג על ה' ולהרבות בתענוגי שבת בכל מיני תענוג, הן באכילה ושתייה הן מלבושים נאים כפי מה שיכול והכל לשם ה'.

בשו"ת ציץ אליעזר חלק יג סי' נסק"ג מבואר שיש להמשיך עלינו את הנפש היתירה. שכן הביא מחדושי חתם סופר בדרוש לר"ה בסוף פרשת וילך, שעמד על הטעם המנהג לומר פרק במה מדליקין: 'כדי שיזכור עי"ז איזה הן הפתילות ושמונים הכשרים להדליק בהן'. וכתב שטעם זה נכון דווקא לפי מנהג

הספרדים שנוהגין לומר הפרק הזה קודם קבלת שבת, אבל למנהג אשכנז שאומרים אותו אחר סיום תפלת ערבית, אינו מספיק הטעם הזה. והביא ליישב, שאיתא בבה"ט בשם האר"י ז"ל שאחר שישכים בבקר יהי' תחילת לימודו פ' משניות כי עי"ז מתיישבת הנשמה בגופו, כי משנה אותיות נשמה. ולפי"ז אחר תפלת ערבית בשבת שכבר קיבל נשמה יתירה, כדי ליישב אותה לומדין פ' במה מדליקין כי יען הנשמה קרוי' נר כדכתיב כי נר ה' נשמת אדם כדאי' בגמ' פ' זה, לכן לומדין פ' משניות זה שמדבר מעניני נר'. והוסיף הציץ אליעזר שם שבכך יש כדי לבאר את מנהגינו: 'שאנו אומרים פרק ב"מ (במה מדליקין) מיד אחרי אמירת מזמור שיר ליהו"ש, והיינו שלפי האמור הוא המשכיות ענין קבלת השבת, ובאמירת מזמור שליוה"ש קבלנו עלינו את השבת. ובהוספת אמירת פרק ב"מ אנו ממשיכים עלינו תוספת הנפש שקיבלנו באמירת המזמור, ומיישבים אותה בגופנו'.

כינוי השבת

'היכן נקרא שבת חמדה, שנאמר ויכל אלהים ביום השביעי, בתרגום ירושלמי וחמיד ה' ביומא שביעאה', וכ"כ במחזור ויטרי בס' קג. כן הב"ח בס' רפא הביא, שמצאנו להדיא שנקראת השבת חמדה: 'במדבר רבה ריש פרשה עשירית איתא להדיא שהשבת נקרא כך: וז"ל ויכל אלא לשון תאוה, שנאמר נכספה וגם כלתה נפשי וגו'... פירוש קרא דויכל אלהים ביום השביעי קא דרש, דאינו

שבת - חמדת ימים

הראשונים שאלו על הנוסח שאומרים בתפילה: 'חמדת ימים אותו קראת', כן בפיוטי השבת מצויה הגדרה זו בהטיות שונות: 'יום מחמדים', 'יום חמדתו', 'חמדת הימים קראו אלי צור', 'חמדת הלבבות'. ויש לעיין היכן מצאנו שכינו את השבת כך;

יש שהביאו סימוכין לכינוי זה מהמקרא; רש"י בספר האורה ח"ב אות סג באר:

מנוחה וקדשה שהיה לפניו, לא רצה להנחילו אלא לישראל'. ובמדרש רבה בראשית י ט איתא: 'שכל זמן שהיה הבורא עוסק בבריאה, היה העולם הולך ונמתח, וכששבת ביום השביעי, ניתנה לעולם מנוחה'. וכן אמר הכתוב: 'למען ינוח עבדך ואמתך...', ובמנחת השבת אומרים: 'מנוחה שלמה', וכן אמרינן בזמירות השבת ביטויים של מנוחה: 'מנוחה ושמחה', 'שבת מנוחה', 'אשר נתן מנוחה'.

המנוחה מעידה על שלימות ותכלית העולם, כן באר האלשיך הק' בראשית ב, א: 'כאשר ברא אלהים את הארץ, למה שהיתה חומרית כגוף בלי נשמה, היתה מעותדת להיות הולכת ונפסדת ולא תנוח בקיומה. ומי הקנה בה נפש ושפע להתקיים - הוא השבת, כי בו הושפע בה שפע להתקיים ולנוח מלהיותה הולכת ונפסדת. וזה יאמר היה העולם חסר מנוחה, באה שבת והשפיע שפע קדושה בכל מה שנברא, והיה השפע ההוא לעולם כנפש בגוף האדם, וזהו אומרו שבת וינפש כי שבת והקנה נפש לעולם לקיימו. וזהו באה שבת באת מנוחה, כי בלעדי זה לא היתה מנוחה והעמדה לעולם'. בקביעת עת המנוחה, אנו מכירים בערך פעולתינו והכרה בייעוד מעשינו ותכלית העולם.

במגורת המאור פ"ח כבוד שבתות וימים טובים עמ"ס 568 איתא: 'ולפי שהשבת מנוחה ועונג לעולם הזה, מנוחה ועונג לעולם הבא, ושקולה שבת כנגד כל המצות שבתורה, שעל עשיית כל המצות הב"ה גואל את ישראל ובונה בית המקדש, שנא' בשובה ונחת תושעון, ר"ל נחת עשיית כל המצות'.

רבי יהודה בן יקר בפירוש 'אתה אחד' במנחה של שבת כתב: 'אעפ"י שהשבת מנוחה,

כמשמעו, דאם כן הוא סותר לקרא דוישבות. אלא האי ויכל, לשון תאוה הוא. והיינו דקאמר, חמדת ימים אותו קראת'.

ברם יש מהראשונים שביארו כי חז"ל כינוי את השבת כ'חמדת ימים', בשל חביבותא וכנוסח תפילה: ה"ב"י בס"י רפא הביא משמיה דהשיבולי הלקט שבת ס"י עו: 'ויש מפרשים לא שהשבת נקרא כך, אלא כך הצעה של תפילה, רצית בו וקדשתו חמדת ימים. כלומר, קדשת אותו להיות נחמד מכל הימים'.

והוסיף השיבולי הלקט שם שהחזן שינה ותיקן הגירסא: 'וה"ר מאיר ציר נאמן היה מתקן הדבר כן, ובשביעי רצית בו וקדשתו חמדת ימים, ואותו קראת זכר למעשה בראשית'. ולדבריו, אכן לא נקראת השבת כן, אלא כך כינוה.

במחזור ויטרי בס"י קג כתב: 'ויש אומרים לא נקראת חמדת ימים בשום מקום. אלא מילתא בעלמא קאמרי' שנחמד הוא לישראל מכל הימים'.

ברם האבודרהם מעריב של שבת נאלץ לפרש מחמת זאת, כך: 'מפני שהוא יום חמדת ימים, אותו קראת, זמנת וקדשת. ודומה לו וישראל מקוראי (ישעיה מ"ח, יב), וכן ראו קרא ה' בשם בצלאל. כך נראה לי מפני שלא מצינו בתורה מפורש שהשם קראו חמדת ימים'.

שבת מנוחה

בפרקי דרבי אליעזר פרק יח כונתה השבת כיום מנוחה: 'למה הדבר דומה. לאחד שהיה לו כלי חמדה, ולא רצה להנחילו אלא לבנו העובד אותו. כך הקדוש ברוך הוא, יום שבת

אך בשבולי הלקט שבת, ס"ה פג באר כי מכוונת המנוחה לעלמא דאתי: 'שהוא מנוחה לרבונו של עולם שעתידי לשבות באותו יום והיינו דאמרינן בחלק שיתא אלפי שני הוי עלמא וחד חרוב... ויום האמור כאן מזמור שיר ליום השבת, הוא אלף שנים... וזהו יום שביעי שהוא מנוחה לחי העולמים ועל אותו היום אמר דוד שירה. ולכך אומרינן אותו בשבת על שהקב"ה עתיד לשבות באותו עולם ולנוח בו כבשבת'. וכן באר במחזור ויטרי ס"ה קלד: 'כלומר שהשבת מנוחה לחי העולמים. לרבש"ע שעתידי לשבות אותו יום. כדאמרי' בחלק. שיתא אלפי שני הוי עלמא וחד חרוב... שאמר דוד שירה על אותו אלף שנים שהעולם עתיד ליחרב, ולהיות תהו ובהו וישבות הק'. כמו שאנו עושין בשבת. אבל עתה בשבתות הללו הוא יושב ועוסק במתן שכון של צדיקים. שהוא קרוי מלאכה. שנאמר מה רב טובך אשר צפנת ליריאך וגו'. ואומר יש שכר לפעולתך... אבל באותם אלף שנים ישבות הק' מכל וכל. וכן הוא או' ונשגב ה' לבדו ביום ההוא. אותו יום ישבות הקדוש ברוך הוא מלבראות כלום בעולם. לפי שיהא העולם חרב... ולכך אומרי' אותו בשבת. על שם שהק' עתיד לשבות עולם כבשבת'. וכן באר הרוקח ערבית של שבת.

לא תאמר אלך ואישן ואנוח ולא אצטרך לעשות לא חסד ולא צדקה. אין הדבר כן, שאין המנוחה שלמה אלא בשעה שהוא עושה חפצי שמים, וכתוב כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי, נאום ה'. הרי המנוחה לא נועדה לרוגע, אלא לעיסוק בחפצי שמים. המנוחה איננה מנוחת הגוף גרידא אלא מנוחת הנפש. מנוחה היא לתת לדבר לחיות לפי טבעו ללא מעמסה וטורח. עבור הגוף מצב זה הוא ניחות ללא פעילות, אבל עבור הנפש המנוחה היא דוקא בהתעלות והשתוקקות לבוראה. כך ביאר המהרש"א בברכות ב"ב סד., שלצדיקים אין מנוחה בעוה"ז ובעוה"ב, למרות שהשבת נקראת יום מנוחה מעין עוה"ב, שכן חוסר המנוחה של הצדיקים הוא מנוחת הנפש המבוקשת.

הריטב"א בשבת ב"ב סט. בד"ה ידעו' כתב שעיקר מהות השבת הינה בשביתה ובמנוחה: 'שאינן ידיעה לשבת מפני קדוש והבדלה ועונג אכילה, אם אינו יודע ענין שביתה המלאכות שהוא עיקר, [וגורם הזכירה של] קידוש והבדלה ועונג המאכל, על שם שבת וינפש'. אפשר לבאר עפ"י המהר"ל תפארת ישראל פרק מ שבבריאת המנוחה, ישנה הכרה בכך שנשלמה בריאת העולם, מעבר לאמונה בחידוש העולם ובהשגחת השי"ת.

הנהגות השבת

הנהגות שעושים בהכנות לשבת ובהאי יומא הן מעין מה שנהגו במקדש; רחיצת פניו ורגליו, כפי שנהגו הכהנים בטרם נכנסו להיכל. טבילה במקווה טהרה

הנהגת היום בשבת כעבודת המקדש ניתן להקביל בין הנהגות השבת לעבודת המקדש, ולראות בכך המשכת המקדש בבית הפרטי של כל אחד ואחד מישראל. וכי

בת זוגו לשבת'. אך לא התבאר מה כלול בחיוב זה, שכן אם הכוונה לכל ציווי ודיני השבת והזהירות ממלאכות ואיסורים, או קידוש היום, הלא על כך נאמרו ציוויים בנפרד.

וכבר העיר על כך הכתב והקבלה שם: 'שבת הוא יום המנוחה והמרגוע ולא שייך בה לומר לעשות. ונ"ל שמלת לעשות כאן אינו מן הפעלים שמכוונם פעולם ממשית, רק קיום והחלטת תואר במתואר... וזהו שאמר כאן לעשות את יום השבת. כלומר לייחס ליום השבת ענין העשי', ר"ל שבו נגמרה הכל על שלימותו ותקונו הראויה'.

האור החיים בשמות לא, טז גם העיר על כך, אך באר כי 'לעשות' באה להזהיר על מכשול בשמירת קדושת היום: 'כי בא לצוות שישמרו לבל יבואו לידי מכשול טעות היום, כדי לעשות את יום השבת לאמיתו'. דהיינו תשמור על מעלת השבת בהשמר מכל עוון, ובשמירה יש עשיה. וכן איתא במכילתא דרבי ישמעאל כי תשא פרשה א: 'רבי אלעזר בן פרטא אומר, כל המשמר את השבת כאלו עשה השבת, שנאמר ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת'. וכן הוא בפסיקתא זוטרתא שלח לך בדרך קיג: 'וכל המשמר את השבת כאילו קיים כל התורה כולה'. מבואר שבזהירות מאיסורי השבת עושים את השבת. וכ"כ רבינו בחיי בשמות לא, טז: 'כל המשמר השבת מלמטה כאלו עשה אותה למעלה'. וכן באר המשך חכמה דברים שם, שכיון שקנה אותנו הקב"ה והננו עבדיו, להכי: 'יש לו הרשות לצוות עליך, שלא תעשה מלאכה ביום השבת'.

לפני שבת, כפי הדין להיטהר תחילה מכל טומאה בטרם נכנסים אל המקדש. כמו כן מסדרים את מנורת השבת, ואת השולחן שיהיה ערוך מבעוד יום, כנגד המנורה בדרום והשולחן בצפון. ויש מדליקין שבע נרות כמנורת המקדש. כך גם דין אפיית חלות בערב שבת הוא כפי שנהגו לאפות ולהניח את לחם הפנים בערב שבת, ויש נהגו להניח י"ב חלות על שולחן השבת בדומה ללחם הפנים. אין מקדשין אלא על יין הראוי לנסך על גבי המזבח. טבילת החלה במלח, כדין הנאמר ש'על כל קרבן מנחתך במלח תמלח'. ואומנם הרמ"א באור"ח בסי' קסז סעי' ה כתב שמשמע זה יש לנהוג כן כל ימות השבוע. זמירות השבת כשירת הללוים על המזבח, וסעודת השבת כאכילת הקודשים.

כמה מתאים הדבר, שחרב המקדש במוצאי שבת, כדשנינו במסכת תענית ב"דף כט, ובערכין ב"דף י"א: 'מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב. אמרו כשחרב בית המקדש בראשונה אותו היום ערב תשעה באב היה ומוצאי שבת היה', חיסרון המקדש עבורינו הינו כצאת השבת, ומכאן אף למדנו שמציאות השבת הינה כמציאות המקדש.

כל אדם מישראל זוכה ביום הקדוש להתרומם ולהיות מואר באור מיוחד, לעמוד במקדש לפני ה', לעבוד ולחזות בזיו העולם, בבחינת 'עם הארץ אימת שבת עליו'.

לעשות את יום השבת - מה הציווי

בעשרת הדיברות שבפרשת ואתחנן דברים ה, טו נאמר: 'לעשות את יום השבת', וכתב הרמב"ן שם על כך: 'ועל כן צוה ה' אלהיך לעשות את יום השבת, שתהא כנסת ישראל

ודקדוקיה לשמור מאוד וכן אמרו חז"ל לא ניתנו שבתות ויו"ט לישראל אלא ללמוד בהם תורה'. הרי שבהשאירו את השבת להיות פנוי לעבודת ה', מאפשר לעשות את יום השבת ומגדל את נפשו הרוחנית. יום קדוש הוא מבוא ועד צאתו - המפגש עם השבת הוא מפגש עם הקודש. העיסוק בחיי החול צריך להפסק, והמחשבה צריכה להיות מופנית אל שאיפות של קודש.

כן כתבו הראשונים בהנהגת היום; הרמב"ן בשמות כ, ה כתב: 'עבור שהוא יום קדוש, להפנות בו מעסקי המחשבות והבלי הזמנים, ולתת בו עונג לנפשינו בדרכי ה"'. מעין זה כתב האבן עזרא שמות שם בטעם האיסור לדבר בדברים בטלים, מפאת קדושת ומעלת הים שנועד לעבודת ה': 'והנה השבת נתנה להבין מעשי השם ולהגות בתורתו... כל ימי השבוע אדם מתעסק בצרכיו, והנה זה היום ראוי להתבודד ולשבות בעבור כבוד השם, ולא יתעסק לשוא אפילו בצרכיו שעברו, או מה יועץ לעשות, וככה אמר הנביא ממצוא חפצך ודבר דבר'. וכ"כ רבינו בחיי שם: 'כל היום היא שיחתי, היה לו לומר בכל יום אלא שרומז על היום המיוחד הוא השבת שהיה מתענג בו בעסק התורה כל היום. ומפני קדושת יום השבת קראו הנביא עונג שנאמר וקראת לשבת עונג, כלומר עונג הנפש כי המשכילים ויראי ה' מתענגים בו בעסקי הנפש ונפשם השכלית תתעדן עדון שכלי, וחשקה בהשגת ה' יתברך חשק הצמא למים, כענין שכתוב צמאה נפשי לאלהים לאל חי'. וכ"כ הספורנו שם פסוק י: 'שבת לה' אלהיך. כלו לה' ללמוד וללמד לשמור

האור החיים ק' שם הביא משמעויות נוספות להגדרה לעשות את יום השבת: מלשון ממתין ומצפה מתי יבא עפ"י הנאמר 'ואביו שמר את הדבר': 'שלא יהיה השבת כדבר טורח לצד מניעת מלאכת הרצון ומצוא החפץ אלא צריכין לשמוח בו בשלימות הרצון, וחפץ בדבר ותמיד יהיה ממתין ומצפה מתי יבא'. או שבקביעת השבת כבן זוג לישראל נתקנה ונעשתה השבת. וכן מובא בשם זוהר חדש מגילת רות דף מב: שבציווי לעשות את יום השבת, ישנו ציווי להתכונן ולהכין עצמו לקראתה: 'שכיון שקידש היום, דירתם של ישראל צריכה להיות בנר דלוק ושלחן ערוך [ומטה ממוצעת] ודירתן מתוקנת כדירת חתן לקבל בו הכלה, ומאי ניהו שבת היא כלה. ולעולם אין מכניסין אותה אלא בדירה מתוקנת לכבודה כפי הראוי לה. וע"ד כתיב לעשות את השבת וכתוב לדורתם להכניס בה כלה קדושה לדירתה ולהיות בתוכה'.

והביא אפשרות לבאר, שבהוספה מהחול על הקודש ובכך שמכין עצמו בקדושת שבת ויוצא כחתן לקראת כלה ויושב ומשמר עד שיגיע השבת, עושה ומכניס זמנים נוספים לקדושת השבת.

האברבנאל בשמות כ, ה כתב: 'לעשות את יום השבת רוצה לומר שיעשה אותו יום משתה ושמחה ובטול מלאכה... והרב המורה זכר עוד תכלית אחר למנוחת יום המקודש הזה והוא כדי שיהיה לישראל שביעית הימים במנוחה ועונג מעולמם, ויותר ראוי לומר כדי שיהיה להם שביעית הימים פנוי ללמוד התורה האלהית פרושיה

עפי"ז הבני יששכר מאמרי השבתות מאמר א
 רמז על הפסוק שאומרים בפיוט: 'כ"ן דע"ה
 חכמ"ה לנפש"ך': 'בגימטריא שב"ת, שהוא
 יום המסוגל להשגת חכמת התורה כנודע.
 וכמו שאמרו בתנא דבי אליהו אעפ"י שאדם
 עושה מלאכה כל ששה ימים שבת יעשה
 כולו תורה, וכמו שאמרו רז"ל כנסת ישראל
 יהיה בן זוגך'.

ולעשות ולהתענג בו די העבודה לכבודו
 יתברך, כענין חמרא וריחני פקחוני'.

לפי דברים אלו, כל אזהרות הנביא
 'ממצוא חפצך' ו'דבר דבר' נועדו בכדי
 לאפשר יותר להתרכז בעבודת היום ומעלתו,
 שלא יוסח מייעדו, לעשות את יום השבת
 כהנהגה הראויה, כך שנעשה את יום השבת
 לקדשו.

